

A FOGVA TARTOTTAK SZÓLÁSSZABADSÁGA ÉS A STRASBOURGI ESETJOG

Az Emberi jogok európai egyezményének 10. cikke rendelkezik a véleménynyilvánítás szabadságáról, amelynek korlátozását meghatározott feltételekhez köti. E szerint a korlátozás törvényben előírt kell legyen; meghatározott célok elérése érdekében egy demokratikus társadalomban szükségesnek kell minősülnie; és a korlátozásnak arányban kell állnia az elérni kívánt céllal. Az egyezmény a következő célok érdekében teszi lehetővé a korlátozást: a nemzetbiztonság, területi sértetlenség; a közbiztonság; a zavargás (rendbontás) vagy bűnözés megelőzése; a közegészség; a közérkölcsek védelme; mások jó hírneve vagy jogai védelme; bizalmas értesülések közlésének megakadályozása; valamint a bíróságok tekintélyének és pártatlanságának fenntartása. A korlátozás szükségességének megítélése az államok mérlegelési jogkörébe tartozik, azonban téves az a megállapítás, hogy „az egyezmény (és az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlata) széles mérlegelési lehetőséget biztosít az államoknak annak eldöntésénél, hogy mi tekinthető »demokratikus társadalomban szükséges« korlátozásnak”.¹ Ennek a mérlegelési jogkörnek a terjedelme számos tényezőtől függ, köztük a véleménynyilvánítás jellegétől – azaz, hogy politikai, gazdasági vagy művészi kifejezésről van-e szó –, valamint a hivatkozott korlátozási érdektől. A korlátozhatóság terjedelmét az arányosság megítélése szempontjából befolyásolja továbbá a véleménynyilvánító személye (újságíró, politikus vagy fogva tartott személy), a véleménynyilvánítás célja, célközönsége (az információ közérdekűsége, a megcélzott hallgatóság kora, tájékozottsága), valamint a véleménynyilvánítás formája, eszköze (írott vagy elektronikus sajtó, magánlevél). Ugyanezek a szempontok irányadók az egyezmény alapján a fogva tartott személyek véleménynyilvánítási szabadságának korlátozása esetében is.

A fogva tartottak véleménynyilvánítási szabadságával és általában a fogva tartottak jogaival kapcsolatban elterjedt vélekedés az, hogy ezeknek a jogoknak a korlátozása, sőt megvonása a börtönben lévőké helyzetének elkerülhetetlen következménye, úgynevezett „beleértett” korlátozás. Ez a szemlélet az egyezmény esetjogának korai szakaszára is jellemző volt, azonban az Emberi Jogok Európai Bizottsága azóta egyre komolyabban vette a fogva tartottak véleménynyilvánítási szabadságát.² Az Emberi Jogok Európai Bírósága

pedig a Golder kontra Egyesült Királyság-ügyben megállapította, hogy nem fogadható el az az érvelés, hogy a fogva tartottak pusztán bebörtönzésük folytán teljesen elveszítik az egyezmény 8. és 10. cikkében biztosított jogaikat.³ Elismerte ugyanakkor, hogy a bebörtönzöttek véleménynyilvánítási szabadságának gyakorlásával kapcsolatban szigorúbb korlátozások alkalmazhatók, mint a szabad személyekkel szemben: itt az államok valóban széles mérlegelési jogkörrel rendelkeznek, s a zavargás (rendbontás) vagy bűnözés megelőzése mint cél indokolhatja a börtönrendjének és biztonságának védelmét, valamint az előzetes letartóztatásban lévőket esetében a nyomozás érdekeit szolgáló intézkedéseket is.⁴

Az egyezmény gyakorlatában ritkán fordult elő olyan eset, amikor a strasbourgi szervek a fogva tartottak véleménynyilvánítási, közlési szabadságát a 10. cikk alapján vizsgálták. A bíróság több esetben megállapította viszont, hogy a 8. cikk is védi a véleménynyilvánítás szabadságát, s mindazokban az esetekben, amikor a közlés levélben történt, a 8. cikk mint *lex specialis* alapján ítélte meg a beavatkozást.⁵ Kivételesen az is előfordult, hogy a bíróság külön vizsgálta a közlés szabadságában korlátozott kérelmező panaszát a 8. cikk mellett a 10. cikk alapján is, s megállapította, hogy a 10. cikk megsértése a 8. cikk megsértéséből következik.⁶ Megjegyzendő azonban, hogy ebben az esetben nem a mérlegelés és az arányosság tesztjének nem felelt meg a korlátozó intézkedés, hanem a „törvényben meghatározottság” követelménye nem teljesült a jogszabályok pontatlansága, túlzott általánossága miatt. A bizottság is vizsgálta a fogva tartottak közlési szabadságát a 10. cikk alapján, és e cikkel ellentétben állónak találta, hogy egy elítélt számára megtiltották tudományos kéziratának a börtönből való kijuttatását és korlátozták az írószerhez való hozzáfutását.⁷

A következőkben a fogva tartottaknak a médiával való kapcsolattartását érintő néhány strasbourgi esetet tekintünk át. Ezek az ügyek bepillantást engednek az érintett tagállamok ezzel kapcsolatos szabályozásába és gyakorlatába is.

A Reeve kontra Hollandia-ügyben⁸ a Hollandiában tizenöt éves börtönbüntetését töltő brit állampolgár kérelmező a börtönigazgatótól arra kért engedélyt, hogy egy filmrendező tízrészes dokumentumfilmet

készíthessen az életéről és a tartós szabadságvesztés büntetés általános hatásairól. Ezt nem engedélyezték, mint ahogy azt sem, hogy egy újságíró, meghatározott időpontban, interjút készítsen vele.

A holland panaszbizottság az újságírói látogatással kapcsolatban megállapította, hogy a börtönigazgató részéről a külön engedély megtagadása nem volt tisztességtelen, mert abba beleegyezett volna, hogy az elítéltek és a sajtó kapcsolattartására vonatkozó szabályok szerint készüljön az interjú; továbbá a kérelmező a rendes látogatási időpontra is meghívhatta volna az újságírót, amikor ellenőrzés nélkül is beszélgethettek volna. A filmezéssel kapcsolatban is jóváhagyták az igazgató döntését, aki a vonatkozó szabályoknak megfelelően a következő okokra hivatkozott: a filmezés a biztonsági intézkedések szempontjából túl nagy terhet jelentene; a film nyilvános vetítése fájdalmas lenne a kérelmező áldozata családja számára; a film hátrányosan érintené Hollandia és az Egyesült Királyság közötti kapcsolatokat; továbbá a film sértené a kérelmező szabadságvesztésének jellegét.

Az Emberi Jogok Európai Bizottsága ezeket az okokat kifejezetten vagy hallgatólagosan elfogadta, azonban figyelemre méltó, hogy míg az újságírói látogatással kapcsolatban a holland hatóságok mindkét érvét megismételte, a filmezéssel kapcsolatban csak a lebonyolítással járó súlyos terhekre hivatkozott.

A Bamber kontra Egyesült Királyság-ügyben⁹ a kérelmező, egy emberölés miatti életfogytiglani büntetését töltő elítelt egy élő rádióadásban telefonon vitába szállt a műsorvezetőnek azzal az álláspontjával, hogy a feltételes szabadlábra helyezésre nincs szükség, az életfogytiglani büntetés tartson ténylegesen az elítelt élete végéig. A műsor parlamenti vitát váltott ki, amelynek következtében a belügyminiszter módosította az elítélteknek a médiával való kapcsolattartására vonatkozó rendeletet. A módosítás – amelyről az elítélteket megfelelően tájékoztatták – kizárta annak lehetőségét, hogy az elítelt telefonon kapcsolatba lépjen a sajtóval, erre csak engedély alapján (kivételes esetben) kerülhetett sor. A szabályzat megsértése fegyelmi vétségnek számított. A kérelmező ennek ellenére ismét telefonált egy újságírónak, s bár ezáltal nem történt azonnali és közvetlen sugárzás, az így átadott információk egy része megjelent egy újságcikkben.

Ezt követően – az elítéltek telefonbeszélgetéseinek ellenőrzése érdekében – a telefonkártyás rendszer helyett bevezették azt, hogy az elítéltek személyes kódszámot kaptak, s csak előre jóváhagyott, összesen húsz számot hívhattak, amelyek között új-

ságíró telefonszáma nem volt. A kérelmező a korlátozások miatt bírósághoz fordult, amely – a következő indokokkal – jóváhagyta az intézkedéseket.

A súlyos bűncselekményt elkövető elítelt cselekményeinek nyilvános megvitatása komoly lelki megterhelést okozhat az áldozatnak vagy túlélő családtagjainak, s felháboríthatja a nagyközönséget. Ezt fokozza az a tény, hogy a rádióban vagy a televízióban az élőbeszéd sokkal nagyobb hatással lehet a hallgatóságra, mint a nyomtatott szövegbe foglalt ugyanazon üzenet. A sajtóval való telefonos kapcsolattartás – a közvetlen sugárzáson kívül is – problémákat vet fel a közlés „azonalísága” miatt: a beszélgetés tartalma nem ellenőriz-

hető hatékonyan, noha az ellenőrzés ugyanúgy szükséges, mint a levelezésnél. Mivel a telefonbeszélgetés tartalma nem ellenőrizhető, a hívás engedélyezése megtagadható; ez a korlátozás nem aránytalan, mert az elítelt ennek ellenére érintkezhet a sajtóval, levelezés útján.

Az Emberi Jogok Európai Bizottsága is úgy találta, hogy ezek a korlátozások nem voltak aránytalanok, s a 10. cikk alapján megengedett célokat, nevezetesen a rendbontás megelőzését, a közérköles, valamint mások jogainak és szabadságainak védelmét szolgálták. A bizottság azonban megjegyezte, hogy az áldozatok és családtagjaik érzelmei nem szükségszerűen indokolják a korlátozás olyan mértékét, hogy a kérelmező az elítélését illetően ne tehesen még komoly észrevételeket sem a sajtónak telefonon keresztül. Ezért a bizottság inkább arra alapozta döntését, hogy a hatóságok szerint gyakorlatilag kivitelezhetetlen a médiával telefonon történő kapcsolattartás ellenőrzése. A bizottság a korábbi esetjogra hivatkozással megállapította, hogy a börtönbüntetés ésszerű követelményeire tekintettel nem ellentétes az egyezményvel az elítéltek közléseinek bizonyos mértékű ellenőrzése, az adott esetben pedig elfogadta, hogy ez az ellenőrzés hatékonyan csak a telefonbeszélgetések ilyen korlátozásával volt megoldható. Az arányosság megítélésénél a bizottság emellett azt is figyelembe vette, hogy nem volt teljesen kizárt a kérelmező számára, hogy közvetlenül kapcsolatba lépjen a médiával az elítélését illető tévedésre vonatkozó komoly érvei megvitatása végett, s hogy az ügyvédjét pedig semmi sem korlátozta abban, hogy felvegye a kapcsolatot a tömegtájékoztatási eszközök képviselőivel.

A bizottság e döntését követően a brit gyakorlatban tovább szigorították az elítéltek és az újságírók közötti kapcsolattartásra vonatkozó szabályokat, a telefonos kapcsolattartás lehetőségének megszüntetése után immár teljesen kizárva a személyes találkozá-

A BÖRTÖNBÜNTETÉS ÉSSZERŰ KÖVETELMÉNYEIRE TEKINTETTEL NEM ELLENTÉTES AZ EGYEZMÉNNYEL AZ ELÍTÉLTEK KÖZLÉSEINEK BIZONYOS MÉRTÉKŰ ELLENŐRZÉSE.

sokat is. A belügyminiszter iránymutatása szerint újságírók, szakmai minőségükben, nem látogathatták meg az elítélteket, személyes minőségükben pedig csak akkor, ha aláírtak egy nyilatkozatot, hogy a beszélgetés során szerzett információkat semmilyen formában nem hozzák nyilvánosságra. Amikor két elítélt a sajtó segítségét szeretne volna igénybe venni, bizonyítandó téves elítélésüket, az újságírók megtagadták a belügyminiszter által megkövetelt nyilatkozat megtételét, s így a látogatást nem engedélyezték. A két elítélt ezzel az intézkedéssel szemben bírói felülvizsgálatot kezdeményezett.¹⁰ A bíróság első fokon megállapította, hogy mivel az elítéltek írásban kapcsolatba léphettek az újságírókkal, az újságírók börtönbeli látogatásának további korlátozása indokolatlan volt. Bár az első fok elismerte, hogy az írásbeli közlést könnyebb ellenőrizni, nem látta bizonyítottnak, hogy a látogatás ne lenne megfelelően ellenőrizhető. A másodfokú bíróság ezzel szemben ésszerűnek találta a korlátozást, arra való hivatkozással, hogy az elítélteknek nincs joguk személyes kapcsolatteremtésre a médiával. A Lordok Háza viszont jogellenesnek találta az elítéltek és az újságírók közötti személyes beszélgetések ilyen feltétlen korlátozását. A döntésben jelentős szerepe volt annak a szempontnak, hogy az újságírók bizonyítottan fontos szerepet játszanak az igazságszolgáltatás tévedéseinek feltárásában, és az elítéltek a véleménynyilvánításhoz való joguk gyakorlásával egy másik joguk érvényesítését kívánták elősegíteni, az igazság kiderítését kívánták elérni. Ehhez képest a börtön rendjével kapcsolatos érvek nem voltak elég súlyosak ahhoz, hogy indokolják a korlátozást, különösen, mert az írásbeli kommunikáció nem pótolhatja az újságíró számára a személyes találkozás által szereshető benyomásokat, amelyek nagyon fontosak annak eldöntésekor, hogy az újságíró felvállalja-e az elítélt ártatlansága bizonyításának ügyét.¹¹

A fogva tartottak között sajátos helyzetben vannak az előzetes letartóztatásban lévők. Bár az egyezmény esetjogában nem található olyan ügy, amely kifejezetten az előzetes letartóztatásban lévők sajtóval való kapcsolattartása korlátozására vonatkozna, a 8. cikkre, vagyis a levelezés szabadságának tiszteletben tartására vonatkozó esetjoggal összevetve azonban levonhatók bizonyos következtetések a 10. cikk korlátozhatóságát illetően is.

A Walter Stürm kontra Svájc-ügyben¹² az előzetes letartóztatásban lévő kérelmező két levele és egy hangkazetta visszatartását sérelmezte a 8. és a 10. cikk alapján. Amikor a kérelmező éhségstrájkot folytatott, egy rádióriporter interjút akart vele készíteni, s mivel a látogatást nem engedélyezték, levélben küldte meg a kérdéseket, s a levélhez mellékelte egy

hangrögzítőt kazettával. A vizsgálóbíró azonban a kazettát visszatartotta, s csak a kérdéseket továbbította. Emellett a kérelmező levelet írt egy hetilap szerkesztőjének, amelyben többek között azt állította, hogy a vizsgálóbíró ellopta egy másik levelének mellékletét. Ezt a levelet rágalmozó és becsületsértő tartalma miatt nem továbbították. A kérelmező levelet írt továbbá az Amnesty International egyik munkatársának, amelyben disznónak és Adolf Eichmannhoz hasonló gyilkosnak nevezte a vizsgálóbírót. Ezt a levelet sem továbbították.

A kérelmező bírósághoz fordult jogorvoslatért, s a fellebbezés nyomán a szövetségi bíróság megállapította, hogy a szerkesztőnek írt levél nem tartalmazott súlyosan becsületsértő kijelentéseket, a kazetta visszatartása pedig az adott körülmények között nem volt szükséges egy demokratikus társadalomban a 10. cikk értelmében. Bár a korlátozás csekély mértékű volt, mivel a fogva tartott írásban válaszolhatott a kérdésekre, mégsem volt jelentéktelen, hiszen egészségi állapotára tekintettel (éhségstrájk miatt kórházban volt) könnyebb lett volna szóban válaszolnia. Az interjú egyoldalúságától való félelemre történő hivatkozást sem találta megalapozottnak a bíróság, hiszen a fogva tartott írásban ugyanúgy beállíthatja a helyzetet egyoldalúan, mint szóban, másrészt az érintett rádióadó előreláthatólag tárgyilagos riportot közölt volna.

A svájci bíróság csak az Amnesty Internationalnek címzett levél visszatartását találta arányosnak, a kérelmező emiatt fordult az Emberi Jogok Európai Bizottságához: szerinte a vizsgálóbíró a levelet csak az összejátszás és a szökés veszélye szempontjából vizsgálhatta volna, a rágalmozó megjegyzések miatt pedig büntetőeljárást kezdeményezhetett volna.

A bizottság a kérdést a 8. cikk alapján vizsgálta, s a kérelmező érveivel összhangban úgy találta, hogy a korlátozás nem volt arányos, nem mérlegelték megfelelően a különböző érdekeket (a fogva tartott joga, hogy magánleveleiben akár indulatosan is kifejezze a véleményét), s bár a börtön rendjének védelmére hivatkoztak, semmi nem mutatott arra, hogy a levél valóban alkalmas lett volna annak megzavarására, a rágalmozással kapcsolatban pedig egyéb szankciók is rendelkezésre álltak.

A fogva tartottak véleménynyilvánítási szabadságának korlátozása esetében az egyezmény esetjoga alapján a fogva tartással járó sajátos követelmények miatt megengedett a szélesebb körű korlátozás. A bizottság több korlátozást indokoltnak talált a zavargás megelőzése mint korlátozási cél kiterjesztő értelmezésével. A fenti döntések fontos tanulsága, hogy az elektronikus médiával való kapcsolattartás szélesebb körben korlátozható, mint az írott sajtóval – rendes lá-

togatási időben személyesen, egyébként levelezés útján – történő kapcsolattartás. Az előbbi akár teljesen kizárható, az utóbbi csak ellenőrizhető. Mindez azonban nem vezethet a véleménynyilvánítás teljes megakadályozásához: az ismertett esetekben mindig arra való tekintettel találták megengedettnek a korlátozást, hogy a kérelmező rendelkezésére állt a véleménynyilvánítás valamely alternatív formája. Nem zárható ki a fogva tartottak véleménynyilvánítása a komoly és megalapozott állítások közzététele érdekében sem.

Az előzetes letartóztatásban lévők véleménynyilvánítási szabadságával kapcsolatban megállapítható, hogy a korlátozás szükségessége (és ezzel összefüggésben annak alkalmassága a kívánt cél elérésére), valamint arányossága az eset összes körülményének figyelembevételével dönthető el, tekintettel többek között az ártatlanság vélelmére, valamint a nyomozás érdekeire is.

Mindegyik esetben láthattuk, hogy a börtönhatóságok döntéseivel szemben a bírói jogorvoslat lehetőségére biztosított volt. Ennek köszönhető az is, hogy viszonylag kevés ilyen tárgyú döntést találhatunk az egyezmény szerveinek gyakorlatában. A tervezett magyar szabályozás azonban a bírói jogorvoslat garanciái mellett is csak akkor lehet alkalmas az egyezményrel való összhang biztosítására, ha – tekintettel a törvényben előírt korlátozási okok általános jellegére – a magyar hatóságok ezeket a korlátozási célokat az egyezmény gyakorlatának fényében értelmezik és a korlátozásokat a feltétlenül szükséges mértékre szorítják.

JEGYZETEK

1. 14/2000. (V. 12.) AB határozat.
2. Lásd *Tanulmányok az Emberi Jogok Európai Egyezménye legfontosabb rendelkezéseihöz kapcsolódó strasbourggi esetjegről*, szerk. SZABÓ Győző, NAGY Gábor, HVG–ORAC, Budapest, 1999, 229.
3. *Golder versus United Kingdom*, Judgment of 21 February 1975, A 18.
4. A nyomozás érdekeit szolgáló korlátozásra lásd például: *Kokavecz versus Hungary*, Application 27312/95, Decision of 20 April 1999 (<http://www.im.hu/magyar/emberi-jogok/kokavecz.htm>).
5. Lásd *Silver versus United Kingdom*, Judgment of 25 March 1983, A 61; illetve *McCallum versus United Kingdom*, Judgment of 30 August 1990, A 183.
6. Lásd *Herczegfalkay versus Austria*, Judgment of 24 September 1992, A 244.
7. Lásd *T. versus United Kingdom*, Application 8231/78, D. R. 49, 5.
8. *Reeve versus the Netherlands*, Application 14869/89, Decision 8 June 1990.
9. *Bamber versus United Kingdom*, Application 33742/96, Decision 11 September 1997.
10. *R. versus Secretary of State for the Home Department*, ex. p. O'Brien and Simms, [1999] All E. R. 400. Ismerteti Steve FOSTER: *Do Prisoners Have the Right to Free Speech?*, *European Human Rights Law Review*, 2000/4, 393–410.
11. *Uo.* 394–400.
12. *Walter Stürm versus Switzerland*, Application 22686/93, Report of 17 May 1995.